

Hazai vízimalmaink 1301–1325 közötti okleveles adatai

LAMBRECHT KÁLMÁN 1915-BEN a malmokról írt monográfiájában megállapította: „Az összes malmok között szerkezetileg a legváltozatosabbak a vízerő hajtotta vízimalmok. Nemcsak technikai, de népnyelvi és történeti szempontból is ezek nyújtják a bűvárnak a legvonzóbb és legérdekesebb anyagot.”¹ Napjainkban még több szempontból és még változatosabb módszerekkel kutathatjuk vízimalmaink történetét. Ebben a gazdaságtörténet, a társadalomtörténet és a történeti földrajz egyaránt érdekelt. Jelen dolgozat célja, hogy a 14. század első negyedének teljes okleveles anyagát átvizsgálva a vízimalmokra vonatkozó minden adatot összegyűjtsön, s mintegy pilanatképet adjon a hazai malomipar korabeli állapotáról.

Az oklevelek összegyűjtése a Szegeden készült – és folyamatosan készülő – Anjou-kori oklevéltár kötetein alapszik.² Az Anjou-kori oklevéltár első kilenc kötetében szereplő 7273 oklevél regesztája közül 245-ben szerepel malom, malomhely vagy malomépítési engedély. Ezekből megtudhatjuk, hogy a 14. század első évtizedeiben a malmok a zálogügyletek kedvelt ingóságait képezték, s számos privilégiumban, valamint az oklevelek határleírásaiban is gyakran előfordulnak, feltehetően a malmok nagy értéke és elterjedése miatt.

Egyes 13. századi oklevelekben szereplő felszabadított rabszolgák, jobbágyok, ácsok, polgárok malmai alapján elterjedt a szakirodalomban olyan vélekedés, hogy hazánkban a középkor folyamán a malom tulajdonjogát nem

¹ LAMBRECHT KÁLMÁN: A magyar malmok könyve. Budapest 1915. (a továbbiakban: LAMBRECHT, 1915.) 28.

² Az Anjou-kori oklevéltárban az eredeti célkitűzés szerint mindazon levéltári források szerepelnek, amelyek 1301. január 1. és 1387. május 30. között keletkeztek, s az Anjou-kori Magyarország területére vonatkoznak, függetlenül attól, hogy már megjelentek nyomtatásban vagy sem. Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–XI., XVII., XXIII–XXIV. Szerk.: Almási Tibor, Blazovich László, Géczi Lajos, Kristó Gyula, Piti Ferenc. Budapest–Szeged. 1990–2002. (a továbbiakban: Anjou-oklt.) I. 9.

korlátozta volna az építtető vagy vevő társadalmi állása,³ s szabadon bárki rendelkezhetett volna malommal. A negyed század okleveles anyagában azonban található 11 olyan kiváltságlevél, amely malomépítési vagy -tartási jog adományozásáról számol be.⁴

Az oklevelek tanúsága szerint soltész, városi polgár és egyéb nem nemesi származású személy csak akkor rendelkezhetett malommal, ha erre külön engedélyt, kiváltságot kapott. Ellenkező esetben nem foglalták volna bele a soltészek szerződéseibe a szabad malomépítési jogot, amely számukra kiváltsághéppén lehetövé tette, hogy adó és járuléék fizetése nélkül rendelkezhesse-nek malommal. Arra is találunk példát, hogy a földbirtokos írásba rögzíti a jobbággyai számára, hogy az ő külön engedélye nélkül tilos halászni, vadászni, makkoltatni és nem építhetnek új malmot sem.⁵ A birtokos ezt a korlátozást a régi, feltehetően az ő tulajdonában lévő, neki adózó malom érdekében hozta, mert a *hospesek* és soltészek mintájára a jobbággyok is szerettek volna megszabadulni a banalitás okozta többletkiadásokról. Azt, hogy a soltészek szerződésében szereplő szabad malomépítési jog nem az oklevelek sztereotip formulája, a negyed század 2 oklevele bizonyítja. 1320-ban Baach kenéz összes birtokát haszonbérbe adta 1 malom és egy falu kivételével.⁶ Baach kenéz feltehetően egy előzetes kiváltság révén juthatott malomhoz. 1322-ben a csorbai soltészszág egy részének eladását rögzítik malommal, szabad serföldzével és 40 telekkel együtt.⁷ Ez a két eset azt mutatja, hogy a kiváltságot elnyerő soltészek, kenézek – élve a lehetőséggel – hamarosan felépítették a malmot.

Ezek az engedélyek arról tanúskodnak, hogy a vízjoghhoz tartozó malomépítés és -működtetés a 14. század elején is feudális jog, kiváltság volt. A feudális vízjog értelmében hajózni, révészkedni, vízimalmot venni, halászni csak a földbirtokos engedélyével volt szabad, amiért a birtokos számára

³ ENDREI WALTER: Malom In: Korai Magyar Történeti Lexikon. Főszerk.: Kristó Gyula. Budapest 1994. 441.

⁴ Anjou-oklt. I. 365. sz.; II. 307. sz.; II. 414. sz.; III. 248. sz.; III. 760. sz.; IV. 219. sz.; IV. 429. sz.; V. 942. sz.; VI. 158. sz.; VI. 784. sz.; IX. 571. sz.

⁵ Anjou-oklt. I. 542. sz.

⁶ Anjou-oklt. V. 867. sz.

⁷ Anjou-oklt. VI. 465. sz.

adózni kellett.⁸ Mindez a feudális vízjog érvényesülését jelentette a 14. századi Magyarországon.⁹ Ennek értelmében a kiváltságot nem nyerő jobbágyoknak a 14. század elején tilos volt malomépítésbe fogni. Ezt Sándor országbíró 1325. évi okleveléből tudhatjuk meg, melyben megengedi, hogy Henrik soltész annyi malmot építsen, amennyit csak akar, annyi kézművest, ti. péket, mészárost, vargát, kovácsot és korcsmárost telepíthet Zsolna városába, amennyit csak akar, s ezeket a mesterségeket 1 mérföldön belül senki más nem gyakorolhatja.¹⁰ A korszak társadalmának átmeneti jellegét mutatja, hogy miközben számos telep és város elnyerte már a szabad malomállítási jogát, még mindig olvashatunk a király olyan udvarnokairól, akik a Gyöngyös-folyó mentén az uralkodónak finomlisztet szoktak őrölni.¹¹

A vízimalom a 14. század elején kimagasló értéket képviselt. Gyakran több birtokos osztozott meg egy-egy malmon. Több oklevél tanúskodik olyan birtokfelosztásról, melynek során a felek közös tulajdonban hagyják a malmot.¹² Talán a számukra jutó birtokrészen nem tudtak volna malmot építeni, vagy annak költségei meghaladták volna a teherbírásukat. Sőt egy 1303-as oklevél arról számol be, hogy korábban a Várad melletti Szőlőson több nemes közösen épített fel egy vízimalmot.¹³ De olyan eset is ismert, amikor több birtokos összefogva, együtt vásárolt malmot, hogy közösen használják.¹⁴ Egy esetben a malom két kerekét külön-külön újítja fel két nemes, de írásba foglalják, hogy a renovált malmot a továbbiakban közösen használják

⁸ ZOLNAY LÁSZLÓ: Kincses Magyarország. Középkori művelődésünk történetéből. Budapest 1977. 113.; A nemzetközi helyzetre l. BLOCH, MARCH: A feudális társadalom. Budapest 2002. 273.

⁹ A 13. század második feléből a városprivilegiumok tájékoztatnak a vízjog érvényesüléséről. A kiváltságlevelek ugyanis többször foglalkoznak az erdőhasználat, a vadászat és halászat jogával. Az 1291 előtti privilegiumokban a vadászat és halászat jogát csak akkor nyerte el egy város, ha a kérdéses terület (erdő vagy folyó) továbbra is a király birtokában maradt. A 14. századból két rendelkezés maradt fenn, s ezekben I. Károly mind Rózsahegy, mind Lubló esetében teljesen szabad kezét engedett a lakosoknak saját határaikon belül. FÜGEDI ERIK: Középkori magyar városprivilegiumok. In: Fügedi Erik: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról. Budapest 1981. 264–265.

¹⁰ Anjou-oklt. IX. 571. sz.

¹¹ Anjou-oklt. II. 690. sz.

¹² Anjou-oklt. I. 373. sz.; II. 466. sz.; III. 715. sz.; III. 874. sz.; IV. 368. sz.; V. 153. sz.; IX. 12. sz.; IX. 111. sz. vagy IX. 171. sz.

¹³ Anjou-oklt. I. 407. sz.

¹⁴ Anjou-oklt. IX. 317. sz.

majd.¹⁵ Egy-egy nagyobb birtok felosztásakor azonban volt lehetőség arra, hogy mindenki kapjon a maga számára malmot.¹⁶

A malmok a zálogügyletek gyakori értéktárgyai voltak. Erre alkalmassá tette őket az irántuk megmutatkozó nagy érdeklődés. Az sem volt a zálogosítás akadálya, ha valaki mindössze malomrészesedéssel rendelkezett. Akár 1/6 malomrészt is elzálogosítottak,¹⁷ vagy eladtak.¹⁸ Egy-egy szerződésbe még azt is belefoglalták, amennyiben az új birtokos bármi munkát végez a malmokon, visszaváltáskor azok becsült értékét a tulajdonos köteles megtéríteni.¹⁹ Mindez a zálogügyletek 14. századi gyakoriságát, a szokásjog aprólékos szabályozottságát bizonyítja.

Az oklevelek elszórt utalásai és adatai lehetővé teszik, hogy képet alkossunk malmaink 14. századi jellegéről, fejlettségi szintjéről is. Erre az időre már adatokkal igazolható a malmokhoz kapcsolódó zsilip, gát, rekeszték, halastó és árok alkalmazása.²⁰ Ez már magasabb színvonalú vízhasználatra, tudatos és szakszerű vízepítésre utal. A korszak tehát már általánosan alkalmazta a patakok, folyók felduzzasztását, a víz mesterséges árokba terelését, hogy minél nagyobb energiát nyerhessenek. Különösen a malomárkok és gátak okleveles szereplése utal arra, hogy nemcsak a kisebb energiát szolgáltató alulcsapós, de a modernebb és hatékonyabb felülcsapós malom is elterjedt már hazánkban. Az árkok szerepét megvilágítja a szepesi káptalan 1307. évi oklevele, amely szerint Rudolf özvegye, Erzsébet két rétet a régi víznél és 1 holdnyi, a malom árka mellett lévő szántóföldet elad.²¹ Az ispácai birtokon malom, valamint a folyó és a holtág között kis kert, s a közelben még egy kétkerekű malom található.²² Ez azt jelenti, hogy a folyót teljesen elterelték, eredeti, természetes medre, már csak régi víz vagy holtág, s az értékes szántóföldek és kertek a malomárok mentén helyezkednek el.

¹⁵ Anjou-oklt. V. 153. sz.

¹⁶ Anjou-oklt. II. 916. sz. és III. 857. sz.

¹⁷ Anjou-oklt. IV. 21. sz.

¹⁸ Pl. Anjou-oklt. IX. 396. sz.

¹⁹ Pl. Anjou-oklt. I. 419. sz. és II. 153. sz.

²⁰ A zsiliphez l. Anjou-oklt. V. 342. sz. és VIII. 499. sz.; A malomgáthoz l. Anjou-oklt. I. 296. sz., II. 56. sz., III. 7. sz., és V. 450. sz.; A rekesztékhez l. Anjou-oklt. VI. 720. sz.; VII. 724. sz.; A halastóhoz l. Anjou-oklt. II. 970. sz.; Az árkok alkalmazására l. Anjou-oklt. II. 251. sz., III. 328. sz., III. 733. sz., V. 669. sz. és VIII. 595. sz.

²¹ Anjou-oklt. II. 251. sz.

²² Anjou-oklt. IV. 285. sz.

Az oklevelek kétkerekű malmot nyolc, háromkerekűt három, és négykerekűt kettő esetben említene. ²³ A Veszprém megyei Devecser birtok területén pedig nagy malmot említ egy 1325-ös oklevél. ²⁴ Ez azt jelenti, hogy ahol sürgető igény mutatkozott a nagy energiakonzentrációra, és volt rá lehetőség, a kor molnárai már képesek voltak komoly malomkomplexumokat kiépíteni.

Középkori vízimalmaink legköltségesebb alkatrésze a malomkő volt, amelyet szükség esetén nagy távolságból is beszereztek. 1325-ben Donch ispán oklevelében szerepel egy malomkőbánya (*Banya lapidum molarium*), melynek neve: Domen bánya. ²⁵ A malom többi alkatrésze fából készült, ²⁶ ami hazánkban mindenhol nagy mennyiségben rendelkezésre állt, tehát nem korlátozta a malmok építését. Arról mégis olvashatunk, hogy a Bodrogmentén élő nemesek birtokosztás során közös tulajdonban hagyták a malmot, s megállapodtak, hogy a malomhoz vezető hidat és a malmok rekeszét közösen tartoznak javítani, de a munkálatokat a szomszédos földet kapó birtokos erdejének épen hagyásával kell majd elvégezniük. ²⁷ Ez azt sugallja, hogy egy malom és a hozzá tartozó infrastruktúra javítása, karbantartása nagy mennyiségű fát igényelt. Azokon a vidékeken, ahol több nagyteljesítményű vízimalom épült, már a szükséges faanyag biztosítása is komoly tájalakítással járt.

Mivel a malmok fából épültek, könnyen szétszedhetők és összeszerelhetők lehettek. Erről tanúskodik két mérai nemes esete. Ők hosszas pereskedés után megegyeztek, hogy ki kapja a malmot, de írásba foglalták, hogy ha a malmot más helyre viszik át, abból a szomszéd számára sem réteiben, sem másban semmi hátrány vagy jogtalanság nem származhat. ²⁸ Azonban arra is felhívja figyelmünket ez az eset, hogy a folyók, patakok menti rétek, erdők

²³ Kétkerekű vízimalmok: Anjou-oklt. I. 73. sz., III. 96. sz., III. 125. sz., III. 477. sz., IV. 368. sz., V. 729. sz., VI. 387. sz. és VII. 689. sz.; Háromkerekűek: I. 248. sz., II. 297. sz. és V. 355. sz.; Négykerekűek: III. 226. sz. és V. 132. sz.

²⁴ Anjou-oklt. IX. 467. sz.

²⁵ A bánya Háromrevuca (ma: Liptovska Revúce, Szlovákia) határjárásában szerepel Anjou-oklt. IX. 296. sz.

²⁶ BRAUDEL, FERNAND: Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus. XV-XVIII. század. A mindennapi élet struktúrái: a lehetséges és a lehetetlen. Budapest 1985. (a továbbiakban: BRAUDEL, 1985.) 356.

²⁷ Anjou-oklt. IX. 12. sz.

²⁸ Anjou-oklt. II. 970. sz.

és árvizek járta egyéb területek fontosak voltak tulajdonosaik számára. Erről gálfalvi Lőrinc fiainak esetét leíró 1314. évi oklevél is tanúskodik. Lőrinc fiai földjüket elzálogosították Gál comesnek, aki kikötötte, hogy az első fizetés megtörténteig népei Lőrinc fiainak berkében vagy erdejében, a malomhoz vezető úttól kezdve a gallyakat és a száraz fát használhatják.²⁹ A malmok tehát nem pusztán energiát szolgáltattak. Sok esetben híd és út is kapcsolódott hozzájuk, hogy minél könnyebben megközelíthetők legyenek. Így sokan akkor is a malomnál keltek át egy-egy folyón, ha nem akartak őrletni. Másrészt a malmokhoz több esetben halastó is kapcsolódott, melyet a tulajdonosok közösen létesítettek, s a hasznon a költségek arányában osztottak.³⁰ A malmokhoz kapcsolódó kiegészítő építmények (utak, híd, gát, árokrendszer, zsilip és halastó) a komplexum sokoldalú felhasználását, nagyobb gazdasági és tájformáló szerepét eredményezte.

A sátoraljaújhelyi ágostonos remeték és a sárospataki pálosok között az 1320-as években hosszas perlekedés alakult ki. Az ágostonosok a pálosok malma alatt egy malomhelyet alakítottak ki. A pálosok azt állítván, hogy az új malom vízvisszaduzzasztó hatása kárt okoz számukra, pert indítottak az ágostonosok ellen. Végül két alkalmas és a molnármesterségben járatos férfit küldtek ki az ügy kivizsgálására az ágostonosok költségén. Ha kiderül, hogy az alsó malom a felső kárára van, akkor azt olyan távolságra kell elhelyezni, hogy az utóbbi semmi sérelmet ne szenvedjen. Majd a kiküldöttek és a felek a kitűzött időpontban a helyszínen a malmokat úgy állították be, hogy egyik malom se okozzon kárt a másik számára. Végül a felek kötelezték magukat, hogy a malomrekeszeket nem változtatják meg a másik rovására.³¹

Az ágostonosok és pálosok pere mutatja, hogy a malmok egymáshoz közeli építése miatt kipattanó perek eldöntésére az 1320-as években már kialakult a gyakorlat. Ha egy új malom építéséből per támadt a szomszédokkal, az általános jogelv értelmében a régebben épült malom és a környező földek biztonsága élvezett elsőséget. Ezért vízépítésben jártas szakemberek helyszíni szintméréssel vizsgálták meg a malomgátak magasságát, hogy eldönthessék

²⁹ Anjou-oklt. III. 676. sz.; Szabolcs falu 1308-as határjárása kapcsán megemlíti Tamás comes malmát, valamint malomhelyeket a folyón, majd biztosítja, hogy az erdők vizek, rétek és kaszálók a jobbágyok közös használatában maradnak. Anjou-oklt. II. 466. sz.

³⁰ Anjou-oklt. V. 983. sz.

³¹ Anjou-oklt. IX. 314. sz.

a kérdést: származik-e kára a régebbi malomnak az új gát építéséből. A kérdés természeti hátterében az állt, hogy a folyó hirtelen megáradása esetén a malom, és különösen a gát válhatott az árvíz okozójává. De az új malom árvíz nélkül is elmocsarasíthatta a környező földeket, sőt a feljebb álló másik malmot is eláraszthatta, vagy a folyó esése úgy lelassult az alsó duzzasztás fölött, hogy nem tudta kellő mértékben meghajtani a már meglévő malmot. Mindez a gyakorlat eddig csak a 15. század elejéről, a gúti malom ügyében hozott 1401. évi határozatból volt ismeretes.³² Azt eldönteni, hogy mekkora az a gátmagasság, ami a malmot még szárazság esetén is meghajtja, áradáskor meg elégséges védelmet nyújt, közben pedig a szomszédos malmokban és földekben sem tesz kárt, csak szakember tudta eldönteni. Mindezek 14. századi előfordulása éles fényt vetnek a molnárok és a malomácsok szakmai tudására és helyi vízrajzi ismereteire egyaránt.

Az 1301 és 1325 közötti oklevelekben említett vízimalmokat igen speciális térbeli megoszlás jellemzi. Szembetűnő, hogy a Kárpát-medence középső részét uraló két nagy folyó, a Duna és a Tisza mentén gyakorlatilag kimutathatatlan a malmok jelenléte. Ebben bizonyára szerepe lehet a szűk időintervallumnak is. Mégsem lehet véletlen. Két indokkal magyarázható ez az elrendeződés.

A korabeli molnárok és malomácsok számára is fontos volt, hogy a malom az évnek minél nagyobb részében legyen használható. Ennek két feltétele, hogy télen a folyó vize lehetőleg ne fagyjon be, nyáron pedig ne essen túlzottan vissza a vízhozam. Tehát a malmok számára a stabil, kiegyenlített vízjárású, sebes hegyi patakok a legkedvezőbbek. A Duna és a Tisza alföldi szakaszán már a középkorban is nagy (bár a mainak töredéke) volt a vízszint és vízhozam ingadozása, és hatalmas, mintegy 30 ezer km²-es ártéri terület húzódtott, melyen szétterült az áradások víztömege.³³ Télen a lassú vízfolyások fagynak be elsőként, s a gyorsabb patakokon csak tartós hideg esetén keletkezett jégpáncél, mert a part mentén keletkező jégvártya terjedését meg-

³² A gúti malom esetében részletesen kifejtették, hogy a régebbi malom élvez védelmet. A gátat ennek érdekében kell lejjebb helyezni, ha pedig másként nem lehet megóvni, akkor annak érdekében teljesen le kell bontani az új malmot, s a meder régi állapotát kell visszaállítani. TRINGLI ISTVÁN: A magyar szokásjog a malomépitésről In: *Analecta Medievalia. Tanulmányok a középkorról* I. Szerk.: Neumann Tibor. Budapest 258–261.

³³ SOMOGYI SÁNDOR: Hazánk vízrajza a honfoglalás idején és változásainak tájrajzi vonatkozásai. In: *A táj változásai a Honfoglalás óta a Kárpát-medencében*. Szerk.: Fülek György. Gödöllő 1997. 42.

akadályozza a nagy vízsebesség, mely kisebb-nagyobb darabokat tör le, és sodor magával.³⁴ Tehát a gyors hegyi patakok fagnak be a legrövidebb időre, s ugyanakkor vízhozamuk nyáron is elegendő a malmok meghajtására.

A vízikerekek teljesítménye a folyóvíz áramlási sebességének négyzetével arányos,³⁵ s a bővizű, lassú folyású folyók mellett alulcsapós kerekeket vagy hajómalmokat,³⁶ míg a kis hozamú, gyors folyású patakoknál felülcsapós vízikereket lehet alkalmazni.³⁷ Ez utóbbiak a víz mozgási energiájával egyidejűleg ennek helyzeti energiáját is hasznosítják. Ennek következtében hatásfokuk magasabb, mint az alulcsapós vízikereké, így a nagy esésű hegyi patakokra épült malmok sokkal több energiát képesek leadni.

A malmok térbeli elrendeződésére a természeti feltételek és adottságok mellett a társadalom igényei voltak hatással. Braudel – nyugat-európai források alapján – megállapította, hogy a vízimalmok földrajzi fekvésében két, élesen különböző korszak különböztethető meg. Az első malmok a felhasználó víz törvényeinek megfelelően vidéken épültek. Így ez az energiaszerzési mód elsősorban a falvakban vert gyökeret. A fejlődő városok egyre több gabonát és energiát igényeltek, ezért közelükben a malomépítésre és folyami átkelésre egyaránt alkalmas birtokok értéke megnőtt, s valóságos malomipari gócpontokká váltak. Majd második lépésként az energiaigényes városok kezdték a szükséges vizet bevezetni a településre.³⁸ A nagyobb városokat behálózó csatornák már tudatos és intenzív tájformálást jelentettek. Magyarország a 14. század elején jobbra még az első szakaszban járt: a malomipar földrajzi eloszlása a természeti adottságokhoz alkalmazkodott, de már kimutathatók energetikai központok. A 14. századi városaink körül már sűrűsödnek a malmok. Kiemelkedik Veszprém, Vasvár, Eger, Várad, Kolozsvár és a Felvidék 13. és 14. század fordulóján rohamos fejlődést produkáló bányai, kézműipari és kereskedő városai. Ezek a városok és polgáraik megkapták a malomtartáshoz szükséges kiváltságokat, és körülöttük intenzív fejlődés alakult ki. 1308-ban két kolozsvári polgár birtokol egy négykerekű mal-

³⁴ SZABÓ JÓZSEF: A víz földrajza. In: Általános természeti földrajz. Szerk.: Borsy Zoltán. Budapest 1994. 200.

³⁵ MÁRTON LÁSZLÓ: Vízimalmok Erdélyben. Csíkszereda 2003. (a továbbiakban: MÁRTON, 2003.) 68.

³⁶ ENDREI WALTER: A magyar hajómalom. Technikatörténeti Szemle 21. (1994–1995) 10.

³⁷ MÁRTON, 2003. 26.

³⁸ BRAUDEL, 1985. 356–357.

mot.³⁹ 1314-ben már esztergomi pékek által örökölt malomról olvashatunk, amelyet igen drágán, 26 ezüst márkáért adtak el az érseknek.⁴⁰ A városok körüli molnárok sokszor zavarták a közeli egyházi intézmények évszázados öröklési gyakorlatát. Erről tanúskodik a margitszigeti apácák 1305. évi tiltása, melyben a budai káptalant a Jenő falu feletti malomhelyek bérbeadásától, a *suburbium* szomszédos molnárait pedig azok birtokbavételétől tiltották el.⁴¹ Ilyen vetélkedést csak a városok egyre növekvő piacáért volt érdemes folytatni.⁴² A városok nagy kereslete hívott életre olyan korszerű és hasznos megoldásokat is, mint amire Esztergom esetében találunk példát, ahol a feltörő tapolcai hévizekre építettek malmot.⁴³ Ez egész évben egyenletesen működött anélkül, hogy télen befagyott volna. Ha jelentős volt a patak esése, a város közelében egész sor malmot építettek a malomárok mentén. Erre Mátrában a Bene-patak mentén találunk példát: Bene falu (ma puszta és várhely Gyöngyös határában, Mátrafüred keleti részén) területén 12 malmot említ az 1301-es oklevél.⁴⁴

Sok vízimalom a hegyekből kilépő patakok, folyók mentén épült. Ezeken a pontokon lehetett legjobban megközelíteni a nagyobb sebességű folyóvizeket, és a lankásabb síksági, illetve hegységperemi térszíneken elhelyezkedő szántóföldeket.⁴⁵ Ezek biztosítottak kiindulási pontokat a 13–14. század telepességmozgalma számára, amely kiterjesztette a magyar gazdaság- és településterületet.⁴⁶ A Kelet-Felvidéken a 14. században kialakuló népes városok fejlőd-

³⁹ Anjou-oklt. II. 437. sz.

⁴⁰ Anjou-oklt. III. 755. sz.

⁴¹ Anjou-oklt. I. 775. sz.

⁴² A Veszprémhez közeli Jutas faluban a 14. században sok malom működött. Ezért itt egy 1315. évi malomper kapcsán a régi malom tulajdonosa már így érvel: mivel a szomszéd malma egykor az ő malmai között, a folyó mindkét – alsó és felső – részén hatalmaskodás révén, jogtalanul, illetéktelenül létesült, nehogy a malom felépítésével neki kára legyen, nehogy saját tulajdon malomhelyei és az oda tartozó földjei az alkuba belekeveredve osztás alá essenek, a malom felépítésétől, valamint saját földjei és malomhelyei elfoglalásától a szomszédokat tiltja. Anjou-oklt. IV. 34. sz.; A városok körüli és malomépítésre alkalmas helyekért tehát nagy verseny folyt. A haszon reményében egyesek még a jogtalan birtokfoglalástól sem riadtak vissza.

⁴³ Anjou-oklt. I. 399. sz.

⁴⁴ Anjou-oklt. I. 146. sz.

⁴⁵ FRISNYÁK SÁNDOR: A kultúrtáj kialakulása és terjedése az Alföldön. In: Földrajzi konferencia. (CD-ROM) Szeged 2001.

⁴⁶ FRISNYÁK SÁNDOR: Magyarország történeti földrajza. Budapest 1990. 26.

dése a nyersanyag- és energiabőséghez kapcsolódott. Ezekben a városokban a bányakincsek és a vízi energia egyaránt bőségesen rendelkezésre álltak, és a vízimalmok nagyszámú elterjedése a folyók természetes vízjárásának jelentős emberi befolyásolását jelentette.⁴⁷ Ahol a természeti környezet nem tette lehetővé vízimalmok építését, vagy azok nem tudtak elegendő energiát szolgáltatni, ott a társadalom igényeire válaszul a 15. századtól megjelentek a szárazmalmok,⁴⁸ melyek jól kiegészítették a vízimalmokat a téli befagyás és a nyári aszály idején is.⁴⁹

Külföldi analógiák segítségével kísérletet tehetünk a magyarországi vízimalmok számának a megállapítására. A 11. századi Domesday Book szerint Angliában átlagosan 250 paraszti lakosra jutott 1–1 egykerekű lisztőrő vízimalom. De a 11–12. századból Magyarországról is rendelkezünk hasonló adattal. 1061-ben a kb. 1600 lakosú nagybirtokon 6, 1124-ben egy másik, 1150 lakosú birtokon 7, s 1141-ben egy harmadik birtokon 600 lakos számára 3 vízimalom, azaz 266, 165, illetve 200 lakosra jutott egy malom. Ez azt jelenti, hogy a vízikerekek hazai és angliai megoszlása nagyon közel áll egymáshoz.⁵⁰ Ha figyelembe vesszük, hogy egy egykerekű vízimalom óránként kb. 150 kg,⁵¹ azaz naponta kb. 1000 kg gabonát tudott megőrölni,⁵² s sok malmot télen a folyó befagyása, nyáron a kis vízhozam miatt nem lehetett használni, akkor valósnak fogadhatjuk el, hogy kb. 300 lakosonként volt szükség egy-egy vízikerekre. Ez az alacsony hatékonyság a lakosság ellátásához sok malom működtetését tette szükségessé.

A 11–12. századot követően a technikai haladás révén javult a malmok hatékonysága. Egy-egy vízikerek egyre több energiát szolgáltatott, így több embert volt képes ellátni liszttel. De ez csak az egyházi és világi uradalmak szakemberek által épített malmaira igaz. Éppen a 13 század végén és 14. szá-

⁴⁷ SOMOGYI SÁNDOR: Természeti és társadalmi hatások a Duna mai vízrendszerében. Földrajzi Értesítő 50. (2001) 302.

⁴⁸ BALÁZS GYÖRGY: Élőerővel működő malmok a Kárpát-medencében. I. Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1986–1987. 407.

⁴⁹ R. VÁRKONYI ÁGNES: Történeti ökológia. In: A történelem segédtudományai. Szerk.: Bertényi Iván. Budapest 2001. 53.

⁵⁰ MAKKAJ LÁSZLÓ: Az európai feudalizmus energiagazdálkodásának mérlege. Történelmi Szemle (1984) 39.

⁵¹ ROSTA ISTVÁN: Fejezetek Magyarország technikátörténetéből. Budapest 1995. 39.

⁵² CSORBA CSABA: Élelmezési ipar. In: Pannon enciklopédia. Magyar ipar- és technikátörténet. Főszerk.: Fehér Katalin. Budapest 1999. 98.

zadban terjednek el országszerte a kisebb birtokosoknál és soltészeknél is a malmok. Ez nem kedvez a hatékonyság és a méret növelésének. Braudel számításai szerint még a 18. század végén osztrák fennhatóság alá került Galíciában is a 2 millió lakosra 5243 vízimalom és 12 szélmalom jutott. Itt az arány vízimalmonként kb. 350 lakos.⁵³ Vagyis a 11. és a 18. század vége között a malmok és a lakosság számarányát tekintve nincs nagy különbség. A malmok száma és a hajtókerek nagysága, vagyis a felszabaduló energia megközelítőleg ugyanúgy növekedett, mint a lakosság.

A történeti demográfia által 1300 tájára megállapított 1,4–1,65 millió főt⁵⁴ és az 1 vízimalom 250 emberenként arányt alapul véve megbecsülhetjük a hazánkban a 14. század elején működő vízikerek számát: ami mintegy 5600 és 6600 közé tehető. Ha ugyanezt az arányt a 15. század végi népesség magasabb, mintegy 2,5–3,0 milliós értékével szorozzuk be, nem kevesebb, mint 10–12 ezer vízimalom-kereket tételezhetünk fel a Mohács előtti Magyarországon.⁵⁵ Ez a nagyszámú vízimalom látta el a lakosságot liszttel, illetve a kialakuló bányákat és kézműipari központokat energiával.

⁵³ BRAUDEL, 1985 358.

⁵⁴ KRISTÓ GYULA: A honfoglalás és az Árpád-kor népessége. In: Magyarország történeti demográfiája I. Szerk.: Kovacsics József. Budapest 1995. 87.

⁵⁵ Károlyi Zsigmond szerint a 15. század végén legalább 5500 vízimalmot kell feltételeznünk, vagyis a középkorban ismert mintegy 20 ezer helység közül legalább minden 4. vagy 5. falunak volt közös malma. KÁROLYI ZSIGMOND: A vízhasznosítás, vízépités és vízgazdálkodás története Magyarországon. Budapest 1960. 63.

Az 1301 és 1325 között szereplő malmok jegyzéke

Szám	Oklevél	Középi név	Maj név	Típus
1.	Anjou-oklt. I. 43. sz.	Pesthen	Pöstenypuszta, Szécsénytől ÉNy-ra	malomhely + malom ⁵⁶
2.	Anjou-oklt. I. 50. sz.	Zuynicha	? (Ho)	malomtelek + malom
3.	Anjou-oklt. I. 73. sz.	Sceleus	Szőllős	kétkerékű malom ⁵⁷
4.	Anjou-oklt. I. 146. sz.	Benefalu	Gyöngyös része	12 malom
5.	Anjou-oklt. I. 248. sz.	Vray	Uraiújfalu	4 malom (10 kerék)
6.	Anjou-oklt. I. 269. sz.	Graduch	Garamkovácsitól/Kozárovce (Sz) D-re	malomhely
7.	Anjou-oklt. I. 292. sz.	Rakythnicha	? Csázma/Cazma körül (Ho)	malom
8.	Anjou-oklt. I. 296. sz.	Putnuk	Putnok	malom + gát
9.	Anjou-oklt. I. 313. sz.	-	? Csázma/Cazma körül (Ho)	malom régi helye
10.	Anjou-oklt. I. 321. sz.	Leztemer	Lasztomér/Lastomír (Sz)	malom ⁵⁸
11.	Anjou-oklt. I. 337. sz.	Kylity	Siófok része	malom + malmok
12.	Anjou-oklt. I. 354. sz.	Apaty	Apátiújfalu/Opatovská Nova Ves (Sz)	malom
13.	Anjou-oklt. I. 365. sz.	Rusenbach	Ruzsbach/Ruzbachy (Sz)	malomengedély
14.	Anjou-oklt. I. 373. sz.	Koar	Kóvár/Koláre (Sz)	malmok ⁵⁹
15.	Anjou-oklt. I. 399. sz.	Tapulcha	Esztergom része	malom
16.	Anjou-oklt. I. 407. sz.	Zeulus	Váradszőlős/Seleus (R)	malom
17.	Anjou-oklt. I. 419. sz.	Kadar	Ostffyasszonyfától D-re	malmok ⁶⁰
18.	Anjou-oklt. I. 463. sz.	Chupok	Csopak	malom

⁵⁶ Keplen comes malma feltehetően megegyezik az 1322-ben Ludan (Ludányhalászi) határában Kopylon malmaként említettel. vö. Anjou-oklt. VI. 735. sz.

⁵⁷ vö. Anjou-oklt. I. 191. sz.

⁵⁸ vö. Anjou-oklt. VI. 876. sz.

⁵⁹ vö. Anjou-oklt. II. 21. sz.

⁶⁰ vö. Anjou-oklt. II. 153. sz.

HAZAI VÍZIMALMAINK 1301–1325 KÖZÖTTI OKLEVELES ADATAI

19.	Anjou-oklt. I. 463. sz.	Tyvis	Tövis/Teius (R)	malmok
20.	Anjou-oklt. I. 484. sz.	Fegyvernek	Kétfegyvernek/Zbrojniky (Sz)	malom
21.	Anjou-oklt. I. 539. sz.	Ayka	Ajka	malom
22.	Anjou-oklt. I. 542. sz.	Poninqui	? (Ho)	malom
23.	Anjou-oklt. I. 678. sz.	Sumus	Somos/ Drienov (Sz)	malom
24.	Anjou-oklt. I. 745. sz.	Chas	Zalaegerszeg része	malom
25.	Anjou-oklt. I. 750. sz.	villa Farcasii	Farkasfalva/Vlková (Sz)	malom
26.	Anjou-oklt. I. 766. sz.	Sygra	Zsigra/Zehra (Sz)	malom
27.	Anjou-oklt. I. 775. sz.	Jeneu	Budapest része	malomhelyek + molnárrok
28.	Anjou-oklt. I. 788. sz.	Hurth	?	malom
29.	Anjou-oklt. II. 3. sz.	Saroy	Sáró/Sarovce (Sz)	malom
30.	Anjou-oklt. II. 23. sz.	Izdench	Grubisno Polje k. (Ho)	malomhely
31.	Anjou-oklt. II. 29. sz.	(név nélkül)	-	malmok
32.	Anjou-oklt. II. 57. sz.	Gyos	?	malom ⁶¹
33.	Anjou-oklt. II. 104. sz.	Kalna	Kalna/Kalna nad Hronom (Sz)	malom
34.	Anjou-oklt. II. 107. sz.	Barlabashyda	psz. Zalabér mellett	malom ⁶²
35.	Anjou-oklt. II. 152. sz.	Földvár	Földvár/Feldioara (R)	malom
36.	Anjou-oklt. II. 251. sz.	Arangaz	Szepesváralja/Spisska Kapitula (Sz) k.	malom árka
37.	Anjou-oklt. II. 255. sz.	Woiasd	Vajasd/Oiejdea (R)	malom
38.	Anjou-oklt. II. 277. sz.	-	egri kápt. malmai	malmok
39.	Anjou-oklt. II. 297. sz.	Chyrna k.	Csorna k.	2 v. 3 kerekű malom
40.	Anjou-oklt. II. 307. sz.	Liblowpatoka	Újlubló/Nová L'ubovna (Sz)	3 malomengedély

⁶¹ vö. Anjou-oklt. II. 57. sz., II. 82. sz. és IV. 329. sz.⁶² vö. Anjou-oklt. sz. II. 107. sz. és II. 543. sz.

41.	Anjou-oklt. II. 328. sz.	Litva	Litva/Litava (Sz)	malom árka
42.	Anjou-oklt. II. 414. sz.	Villa Canis	Hunfalva/Huncovce (Sz)	malomengedély
43.	Anjou-oklt. II. 437. sz.	Cluswar	Kolozsvár/Cluj-Napoca (R)	4 kerekű malom
44.	Anjou-oklt. II. 466. sz.	Zabolch	Mezőszabolcs/Sabolciu (R)	malom + malomhelyek
45.	Anjou-oklt. II. 483. sz.	Kapruncha	Kapronca/Koprivnica (Ho)	malom
46.	Anjou-oklt. II. 533. sz.	Aracha	Egeraracsa	malom
47.	Anjou-oklt. II. 538. sz.	Myhalfowa	Kemenesmihályfa	malomkerék
48.	Anjou-oklt. II. 564. sz.	Bulh...falu	Böhönye	2 malomhely
49.	Anjou-oklt. II. 566. sz.	Babarethe	Bábarét/Babíneck (Sz)	malom
50.	Anjou-oklt. II. 588. sz.	Zala folyó	? Zala-folyó mentén	malom ⁶³
51.	Anjou-oklt. II. 653. sz.	Körtuelies	?	malom
52.	Anjou-oklt. II. 690. sz.	Wep	Vép	malomtelek
53.	Anjou-oklt. II. 808. sz.	Olad	Szombathely része	2 kerekű malom
54.	Anjou-oklt. II. 811. sz.	Makfa	Mákfa	malomkerék
55.	Anjou-oklt. II. 828. sz.	Kezy	Gyulakeszi	malom
56.	Anjou-oklt. II. 852. sz.	Babapothoka- kuzy	Balpataka/Babin Potok (Sz)	malomgát + 2 malom
57.	Anjou-oklt. II. 885. sz.	Tolmachy	Garamtolmács/Tlmace (Sz)	malom ⁶⁴
58.	Anjou-oklt. II. 916. sz.	Richnow Vojk	Rihnó/Richnova (Sz) Vojkfalva/Vojkovce (Sz)	malom malom
59.	Anjou-oklt. II. 938. sz.	Felyanch	Hernádszentandrás	malom
60.	Anjou-oklt. II. 970. sz.	Mera	Méra/Mera (R)	malom ⁶⁵
61.	Anjou-oklt. II. 985. sz.	Fanchka	Érfancsika/Fancica (R)	malom

⁶³ vö. Anjou-oklt. II. 590. sz.⁶⁴ vö. Anjou-oklt. II. 886. sz.⁶⁵ vö. Anjou-oklt. I sz.II. 792. sz.

HAZAI VÍZIMALMAINK 1301–1325 KÖZÖTTI OKLEVELES ADATAI

62.	Anjou-oklt. II. 1034. sz.	Zylzeg berek	?	malom
63.	Anjou-oklt. III. 7. sz.	Pribinina f. mellett	?	malom + gát
64.	Anjou-oklt. III. 27. sz.	Pezery	Pöszeri, puszta Kacsóta határá- ban D-re	malom
65.	Anjou-oklt. III. 57. sz.	Dedach Pera	Berettyódéda/Ghida (R) ?	malomhelyek malom
66.	Anjou-oklt. III. 125. sz.	Szépmező	Szépmező/Sona (R)	2 malomkő
67.	Anjou-oklt. III. 180. sz.	Krompach	Korompa/Krampachy (Sz)	malom
68.	Anjou-oklt. III. 212. sz.	Kassa	Kassa/Kosice (Sz)	felső malom
69.	Anjou-oklt. III. 223. sz.	Gyozeg	Bihardiószeg/Diosig (R)	4 malom
70.	Anjou-oklt. III. 226. sz.	Damania	Damonya	4 kerekű malom
71.	Anjou-oklt. III. 240. sz.	Zolona	Szalonna	malom
72.	Anjou-oklt. III. 248. sz.	Henrikfalva	Kolaróc/ Kolarovice (Sz)	1 kerekű malom
73.	Anjou-oklt. III. 250. sz.	Pescye	Veszprém k.	3 malom
74.	Anjou-oklt. III. 296. sz.	Comogoyo	?	malom
75.	Anjou-oklt. III. 336. sz.	Wyhel	Sátoraljaújhely	malmok
76.	Anjou-oklt. III. 403. sz.	Eyka	Ajka	2 malom + 2 malomhely ⁶⁶
77.	Anjou-oklt. III. 453. sz.	Jutun	Siójut	malom
78.	Anjou-oklt. III. 477. sz.	Olwrs	Alsóörs	malomkövek
79.	Anjou-oklt. III. 487. sz.	Nogzumboth	Nagyszombat/ Trnava (Sz)	malmok ⁶⁷
80.	Anjou-oklt. III. 529. sz.	Gurba	?	malom + esetle- ges malom
81.	Anjou-oklt. III. 581. sz.	Felső Kezu	Gyulakeszi	malom ⁶⁸
82.	Anjou-oklt. III. 642. sz.	Fyus	Barsfüss/Trávnica (Sz)	régi malomhely

⁶⁶ vö. Anjou-oklt. III. 563. sz., III. 571. sz. és III. 604. sz.⁶⁷ vö. Anjou-oklt. VII. 286. sz.⁶⁸ Nem azonos az Anjou-oklt. II. 828. sz. oklevélben szereplő malommal. De az III. 653. sz. és IX. 481. sz. erre vonatkozik.

83.	Anjou-oklt. III. 675. sz.	Dobnicha víz	?	malom
84.	Anjou-oklt. III. 676. sz.	Galfalua	Vámosgálfalva/Ganesti (R)	malom
85.	Anjou-oklt. III. 715. sz.	Nempty	? (Baranyában több Németi falu volt)	malom
86.	Anjou-oklt. III. 733. sz.	Barca	Bárca/Barca (Sz)	malomárok
87.	Anjou-oklt. III. 755. sz.	Kemend	Kéménd/Kamenín (Sz)	malom
88.	Anjou-oklt. III. 760. sz.	Somogy	Sepessümeg/Smizany (Sz)	malom
89.	Anjou-oklt. III. 766. sz.	Janus	Szepesjánosfalva/Jánovce (Sz)	malom
90.	Anjou-oklt. III. 851. sz.	Mathiasfolua	Mateóc/Mateóc (Sz)	malom
91. 92. 93.	Anjou-oklt. III. 857. sz.	Thyztaberuk Hermanzeg Olazy	Tisztaberek Hermánszeg ?	malom malomhely 3 malomhely
94.	Anjou-oklt. III. 866. sz.	Moklar	Maklár	1 malom
95.	Anjou-oklt. III. 874. sz.	Zeucheud	Molnaszecsőd	2 malom 2-2 kerékkel ⁶⁹
96.	Anjou-oklt. IV. 21. sz.	Wilk	Vők/Vlky (Sz)	malom
97.	Anjou-oklt. IV. 25. sz.	Irgeh v. Pathach	Pécs része	malomhelyek
98.	Anjou-oklt. IV. 27. sz.	Huk	?	malomhely
99.	Anjou-oklt. IV. 34. sz.	Jutas	Veszprém része	3 malom + malomhelyek
100.	Anjou-oklt. IV. 50. sz.	Istvánfalva	Kisistvánd/Stafanovce (Sz)	malom
101.	Anjou-oklt. IV. 64. sz.	Bun	Bún/Boiu (R)	malom
102.	Anjou-oklt. IV. 68. sz.	Veszprém	Veszprém	malomhely ⁷⁰
103.	Anjou-oklt. IV. 99. sz.	Rednuk	Rednekváralja/Vrdnik (Sze)	malom
104.	Anjou-oklt. IV. 219. sz.	Hophgarte	Komlóskért/Chmel'nica (Sz)	malomengedély
105.	Anjou-oklt. IV. 244. sz.	Bozok	Bozók/Bzovík (Sz)	malom

⁶⁹ vö. Anjou-oklt. IV. 54. sz.

⁷⁰ vö. Anjou-oklt. IV. 69–70. sz. és 73. sz.

HAZAI VÍZIMALMAINK 1301–1325 KÖZÖTTI OKLEVELES ADATAI

106.	Anjou-oklt. IV. 258. sz.	Alba ecclesia	Szászfehéregyháza/Viscri (R)	2 malom
107.	Anjou-oklt. IV. 265. sz.	Kamarcha	? (Kapronca-folyó mentén)	malomhely
108.	Anjou-oklt. IV. 269. sz.	Poth	?	malom + malomhely
109.	Anjou-oklt. IV. 285. sz.	Spacza	Ispáca/Spacince (Sz)	malom + 2 kerekű malom
110.	Anjou-oklt. IV. 298. sz.	Zygeth birtok	Noszlop és Torna-folyó között	2 jól járó malom
111.	Anjou-oklt. IV. 368. sz.	Felnemty	Miglécnémeti/Milhost (Sz)	2 kerekű malom
112.	Anjou-oklt. IV. 417. sz.	Prym	Primóc/Primovce (Sz)	malom
113.	Anjou-oklt. IV. 429. sz.	Seunvalt föld	Berzevice/Brezovica körül (Sz)	malomengedély
114.	Anjou-oklt. IV. 461. sz.	Lethon	Létánfalva/Letanovce (Sz)	malom
115.	Anjou-oklt. IV. 531. sz.	Glogoncha	?	malom
116.	Anjou-oklt. IV. 668. sz.	Kerch	Fulókércs	malomhely
117.	Anjou-oklt. IV. 691. sz.	?	? (Geur) diósgyőri egyház malmai	malmok
118.	Anjou-oklt. V. 4. sz.	Kessy	Gyulakeszi	malomhely
119.	Anjou-oklt. V. 32. sz.	Veszprém	Veszprém	püspök molnára
120.	Anjou-oklt. V. 49. sz.	Nyitra	Nyitra/Nitra (Sz)	malmok
121.	Anjou-oklt. V. 94. sz.	Wyhel	Sátoraljaújhely	malom
122.	Anjou-oklt. V. 107. sz.	Lechmer	Lecsmér/Lesmir (R)	2 malomhely
123.	Anjou-oklt. V. 132. sz.	? Gungus folyó	? Gyöngyös folyó mentén	4 kerekű malom
124.	Anjou-oklt. V. 133. sz.	Bonchnyrese	Boncnýirese/Bont (R)	2 malomhely
125.	Anjou-oklt. V. 141. sz.	Apatrethe völgy	Veszprém része	malomhely
126.	Anjou-oklt. V. 143. sz.	Selley berek	? (Ajka körül)	2 malom + malomhely
127.	Anjou-oklt. V. 153. sz.	Mysla folyó	? (Abaújvár körül)	2 kerekű malom

128.	Anjou-oklt. V. 171. sz.	Peturmestur- folua	Magyarpéterfalva/Petrisat (R)	malom
129.	Anjou-oklt. V. 175. sz.	Szentendre	Szentendre	malmok ⁷¹
130.	Anjou-oklt. V. 205. sz.	Zeredahel	Zemendorf-Stöttera (A)	malmok ⁷²
131.	Anjou-oklt. V. 241. sz.	Psana folyó	?	malomhelyek
132.	Anjou-oklt. V. 342. sz.	Kapruncha	Magyarkapronca/Koprivnica (Sz)	malomárok + malomzsilip
133.	Anjou-oklt. V. 346. sz.	Selyp	Lőrinci része	malom
134.	Anjou-oklt. V. 355. sz.	Szentmihály	Vasvár mellett a Rába mentén	3 kerekű malom
135.	Anjou-oklt. V. 412. sz.	Asgut	Ásgút/Podhorany (Sz)	malom
136.	Anjou-oklt. V. 450. sz.	Batisfalva	Batiszfalva/Batizovce (Sz)	malom
137.	Anjou-oklt. V. 474. sz.	Hídága	dűlőnév Kékesd határában	malmok
138.	Anjou-oklt. V. 628. sz.	Rudna	Divékrudnó/Nitrianske Rudno (Sz)	malom
139.		Egyházas Divék	Nyitravivék/Diviaky nad Nit- ricou	malom
140.		Lomnycza	?	malom
141.	Anjou-oklt. V. 664. sz.	Kamanaty	Kám	malmok
142.		Gely	Kám határában	malmok
143.	Anjou-oklt. V. 667. sz.	Hydeg Topla folyó	?	malomárok
144.	Anjou-oklt. V. 677. sz.	Meldur	Maldur/Podhorany (Sz)	malom
145.	Anjou-oklt. V. 714. sz.	Umbuztelke	Omboztelke/Muresenii de Cimpie (R)	malomhely
146.	Anjou-oklt. V. 729. sz.	Mortunteleke	Mártontelke/Motis (R)	2 kerekű malom
147.	Anjou-oklt. V. 862. sz.	Keek	Balatonfüred része	malom
148.		Fyured	Balatonfüred	2 malom
149.	Anjou-oklt. V. 867. sz.	Baach birtoka	?	malom
150.	Anjou-oklt. V. 942. sz.	Bardfa	Bártfa/Bardejov (Sz)	malomhelyek + malmok engedélye
151.	Anjou-oklt. V. 983. sz.	Granich	Szepesvéghely/Hranovnica (Sz)	malom

⁷¹ vö. Anjou-oklt. V. 177–178. sz.⁷² vö. Anjou-oklt. VI. 134. sz.

HAZAI VÍZIMALMAINK 1301–1325 KÖZÖTTI OKLEVELES ADATAI

152.	Anjou-oklt. VI. 43. sz.	Thorna	Apácatorna	malom ⁷³
153.	Anjou-oklt. VI. 141. sz.	Gerezd	Nagygeresd	1 malomkerék
154.	Anjou-oklt. VI. 188. sz.	Bogarfelde	Veszprém k.	2 malomhely ⁷⁴
155.	Anjou-oklt. VI. 196. sz.	Wdicha Prozna Hathna Ketlehatha	Udva/Malá Udica (Sz) Kölesfalu/Prosné (Sz) Hatna/Hatné (Sz) Marikó/Dolná Mariková (Sz)	malomhelyek ⁷⁵
156.	Anjou-oklt. VI. 289. sz.	Bonchyda	Bonchida/Bontida (R)	malmok
157.	Anjou-oklt. VI. 315. sz.	Gepeshaza birtok	? (Sáros megye)	malmok
158.	Anjou-oklt. VI. 387. sz.	Monorokerek	Mogyorókerék/Alusinu (R)	2 kerekű malom
159.	Anjou-oklt. VI. 465. sz.	Chirba	Csorba/Strba (Sz)	malom
160.	Anjou-oklt. VI. 473. sz.	Új Lublo	Újlubló/Nová L'ubovoá (Sz)	malmok engedélye
161.	Anjou-oklt. VI. 479. sz.	Pathak	Sárospatak	malomhely
162.	Anjou-oklt. VI. 727. sz.	Pispyky	Igazpüspöki/Biskupice (Sz)	malmok
163.	Anjou-oklt. VI. 751. sz.	Ysowlaka	Zsáka/Jaka (R)	malmok
164.	Anjou-oklt. VI. 782. sz.	Barcha	Bárca/Barca (Sz)	malom ⁷⁶
165.	Anjou-oklt. VI. 784. sz.	Slauk	Alsó- v. Felsőszalók/Nizny v. Vysny Slavkov (Sz)	malmok
166.	Anjou-oklt. VI. 811. sz.	Boghk	Batyk	malom ⁷⁷
167.	Anjou-oklt. VI. 817. sz.	Tupal birtok	? horvátországi Guchkee comitatus	malom
168.	Anjou-oklt. VI. 897. sz.	Raychan	Rajcsány/Rajéany (Sz)	malom
169.	Anjou-oklt. VI. 903. sz.	Chakan	Csákány	malmok
170.	Anjou-oklt. VII. 60. sz.	Garadna	Garadna	malmok

⁷³ vö. Anjou-oklt. VI. 374. sz.⁷⁴ vö. Anjou-oklt. VI. 203. sz. és 479. sz.⁷⁵ Nem derül ki az oklevélből, hogy pontosan melyik faluban vannak a malomhelyek.⁷⁶ vö. Anjou-oklt. VI. 893. sz.⁷⁷ Az oklevélben szereplő Barrabashyda 2 malmára lásd Anjou-oklt. II. 107. sz.

171.	Anjou-oklt. VII. 64. sz.	Heren	Szombathely része	1 kerekű malomhely
172.	Anjou-oklt. VII. 195. sz.	keresztény- sziget	Kereszténysziget/Cristian (Sz)	malom
173.	Anjou-oklt. VII. 254. sz.	Egudhaza + Rekus	?	malom
174.	Anjou-oklt. VII. 290. sz.	Nog Ech	Écs	2 malom ⁷⁸
175.	Anjou-oklt. VII. 312. sz.	Rascina Zablatia	? ? Zablatje (Ho)	3 malomhely ⁷⁹
176.	Anjou-oklt. VII. 325. sz.	Réti	Nemessány/Nemesany (Sz)	malomhely
177.	Anjou-oklt. VII. 355. sz.	Neueg	Szentjakabfa körül	malom
178.	Anjou-oklt. VII. 364. sz.	Merey	Kaposmérő	malom
179.	Anjou-oklt. VII. 378. sz.	Bodughazun	Boldogasszonyfa	2 malom ⁸⁰
180.	Anjou-oklt. VII. 410. sz.	Sydofelde	Zsidóföldre	malmok
181.	Anjou-oklt. VII. 493. sz.	Kynez	Kenéz	malomhelyek ⁸¹
182.	Anjou-oklt. VII. 617. sz.	Nascicza	Nekcse/Nasice (Ho)	malmok
183.	Anjou-oklt. VII. 639. sz.	Keek	Kék	2 malomtó
184.	Anjou-oklt. VII. 689. sz.	Pula	Alsó- v. Felsőpula/Unter- v. Oberpullendorf (Au)	malom minden kerekével
185.	Anjou-oklt. VII. 724. sz.	Detha	psz. Sajólad határában DNy-ra	malomrekesz
186.	Anjou-oklt. VIII. 1. sz.	Thalad	Nagyvázsony és Pula vidékén feküdt	malmok + 3 malom
187.	Anjou-oklt. VIII. 74. sz.	Thure Magasmarth	Tőre/Turá (Sz) Magasmart/Brehy (Sz)	malmok ⁸²
188.	Anjou-oklt. VIII. 83. sz.	Kurtwelis	?	malmok
189.	Anjou-oklt. VIII. 163. sz.	Vyel	Sátoraljaújhely	malmok ⁸³
190.	Anjou-oklt. VIII. 172. sz.	Gergen	?	2 malomhely

⁷⁸ vö. Anjou-oklt. VII. 549. sz.⁷⁹ Nem dönthető el, melyik lokalizálatlan birtokon volt 3 malomhely.⁸⁰ vö. Anjou-oklt. VIII. 358. sz.⁸¹ vö. Anjou-oklt. VII. 502. sz.⁸² Nem dönthető el, melyik birtokhoz tartoztak malmok.⁸³ vö. Anjou-oklt. VIII. 396. sz. és IX. 314. sz.

HAZAI VÍZIMALMAINK 1301–1325 KÖZÖTTI OKLEVELES ADATAI

191.	Anjou-oklt. VIII. 332. sz.	Alsó- Monozlou	Monoszló/Moslavina (Ho)	malom
192.	Anjou-oklt. VIII. 404. sz.	Rebrin	Rebrény/Rebrin (Sz)	malom
193.	Anjou-oklt. VIII. 417. sz.	Kethel	? Kedhely (Tolna m)	malom
194.	Anjou-oklt. VIII. 456. sz.	Fulyda	Kisida/Malá Ida (Sz)	malomhely ⁸⁴
195.	Anjou-oklt. VIII. 480. sz.	Varad	Alsó- v. Felsővár/Tekovsky Hradek (Sz.)	malom
196.	Anjou-oklt. VIII. 499. sz.	Kapruncha	Magyarkapronca/Koprivnica (Sz)	malomárok + - rekesz
197.	Anjou-oklt. VIII. 557. sz.	Chamazygethe	Alsó- vagy Felsőrajk	malomhely
198.	Anjou-oklt. VIII. 574. sz.	Eusi	Sarkadősi psz. Nagyváradtól Ny-ra	malmok
199.	Anjou-oklt. VIII. 595. sz.	Galath-i föld	?	malomárok
200.	Anjou-oklt. VIII. 603. sz.	Hotenfalua	Szigetvártól DNy-ra	malmok
201.	Anjou-oklt. VIII. 610. sz.	Jaan	Zalaegerszeg k. Bede és Sztmihály!!!!	malmok
202.	Anjou-oklt. IX. 12. sz.	Tussa	Tusa/Tusice (Sz)	malom 4 kővel
203.	Anjou-oklt. IX. 53. sz.	Gueztenuth	? (Kőrös megye)	malmok
204.	Anjou-oklt. IX. 111. sz.	Wizcha folyó	az egykori Vica falu ma Beled része	malom
205.	Anjou-oklt. IX. 171. sz.	Kendhyda	Nagykend/Chendu Mare (R) része	malom
206.	Anjou-oklt. IX. 317. sz.	Tylegd	Mezőtelegd/Tileagd (R)	malmok
207.	Anjou-oklt. IX. 396. sz.	Bath	ma Zalaegerszeg része	malom
208.	Anjou-oklt. IX. 467. sz.	Hedur Zeel	Devecser k.	nagy malom
209.	Anjou-oklt. IX. 507. sz.	Oresya birtok	? Izdenc/Grusni Polje k. (Ho)	malomhelyek
210.	Anjou-oklt. IX. 528. sz.	Lukalaka	Pokojovc (Ho)	malomhelyek
211.	Anjou-oklt. IX. 571. sz.	Lethezyn	Kiszucaújhely/Kysucké Nové Mesto (Sz)	malmok engedélye

⁸⁴ vö. Anjou-oklt. VIII. 457. sz.